

Људмила Поповић: Епистоларни дискурс украјинског и српског језика*

Монографија Људмиле Поповић представља нешто измијењен текст докторске дисертације коју је она одбранила на Филолошком факултету у Београду. По обиму и дубини захвата материје монографија представља најзначајније дјело код нас објављено о епистоларном дискурсу као цјелини. Епистоларни дискурс ауторка дефинише као „скуп текстова са заједничким релевантним карактеристикама које одсликавају дијалогску природу његовог продуковања“ (стр. 8). Продуковање епистоларног дискурса, истиче она, згодно је представити кроз концепцију „епистоларне игре“. Та игра подразумијева постојање и поштовање одређених правила, која се дијеле у двије групе: *конститутивна*, непромјенљива за све типове епистоларне интеракције, и *регулативна* правила, „која могу да варирају“ (стр. 10).

Поред уводних, монографија садржи сљедећа поглавља: *Концепција „игре“ и типологија епистоларних поджанрова*, *Правила епистоларне интеракције и организациони контексти дискурса*, *Семантичка макроструктура епистоларног дискурса*, *Начини експликације глобалне кохеренције на интерисказном нивоу епистоларног дискурса*, *Кореференција у епистоларном дискурсу*, *Имплицитивност у епистоларном дискурсу*, *Реализација говорних чинова у епистоларном дискурсу*, *Реализација експресива у говорном дискурсу*, *Реализација директивна у епистоларном дискурсу*, *Реализација репрезентативна у епистоларном дискурсу*, *Закључак*. Потом слиједе *Извори и скраћенице извора*, те *Библиографија*.

У уводном дијелу Љ. Поповић је формулисала циљ истраживања: „одређивање теоријских оквира епистоларног дискурса, целовит

* Филолошки факултет Универзитета у Београду, Монографије, књ. 89, Београд 2000, стр. 305.

опис његових узајамно повезаних нивоа структуре и контрастирање језичког израза у украјинском и српском језику“ (12). Као посебан задатак у овоме ауторка истиче рјешавање проблема жанровске типологије епистоларија. За истраживање коришћена је грађа из „приватних, пословних и друштвених писама“ прикупљена од изворних носилаца украјинског и српског језика, објављена књижевна преписка украјинских и српских књижевника, истакнутих културних радника двадесетог вијека, те отворена писма објављена у дневној штампи. Да се ради о обимном материјалу, говори податак наведен у *Изворима* уз шифру Н/о: „необјављена приватна, друштвена, пословна и др. преписка истакнутих културних и друштвених делатника, као и просечних носилаца украјинског и српског језика (укупно 1500 писама)“ (стр. 283).

У првом поглављу ауторка даје основна одређења у вези са епистоларним дискурсом. У томе она полази од тога како је М. Бахтин одредио дописивање. Овдје ауторка истиче: „Бахтин је сврстао писмо у свим његовим разноврсним облицима у говорни жанр под којим је подразумевао стабилан структурни тип говорне делатности сегментован на исказе“¹ (стр. 13). Ово одређење ауторка допуњује и цитатом из другог Бахтиновог дјела: „Писмо је попут реплике дијалога, усмерено одређеном човеку предвиђа његове евентуалне реакције, његов евентуални одговор.“² Она, међутим, за разлику од М. Бахтина, сматра да је писмо данас „сложеније природе“ и при томе се позива на чињеницу да приватна писма појединих књижевника и других стваралаца имају неоспорно умјетничку вриједност (стр. 18–19). Битна карактеристика епистоларног дискурса јесте његова дијалогска организација. Као битне показатеље такве организације овог типа дискурса Љ. Поповић истиче (код истраживача дискурса): упитно-репличку структуру, катафоричке и анафоричке појаве, постојање пресупозитне информације (18).

Иако се то на први поглед не чини, епистоларни дискурс представља сложен вид језичке комуникације. Код нас се њему мало пажње посвећује и код разматрања појаве језичког раслојавања и ту се он одређује нешто другачије³.

¹ Ауторка је овај цитат узела из Бахтиновог дјела *Естетика словесног творчества*, М. 1979, 237.

² Овај цитат из Бахтиновог дјела *Проблематика естетике Достојевског* наводи Љ. Поповић на стр. 14, у фусноти.

³ Тако Б. Тошовић, који се у сербокроагистици највише бавио функционалним стиловима, епистоларни дискурс сврстава у међустилове (*Функционални стилови*, Сарајево, 1988, 81). Он за то даје образложење: „Епистоларни стил ... смо у нашој ти-

Као што је већ истакнуто, ауторка ове монографије епистоларни дискурс сагледава као посебну социјалну игру, тј. као епистоларну интеракцију. О томе се говори у другом поглављу. Јасно је да та игра подразумијева два учесника у дописивању: адресанта и адресата. Епистоларна интеракција подразумијева постојање одређених правила по којима се она одвија. Већ је напоменуто да се правила епистоларне интеракције групишу у *констиитиутивна* и *регулативна*. Управо овим правилима је и посвећено ово поглавље — „Правила епистоларне интеракције и прагматички контекст дискурса“. *Констиитиутивна* правила су стабилна, непромјенљива за све видове преписке. Љ. Поповић у таква убраја сљедећа правила: Неконтактност (тј. одсуство контакта „лице у лице“)⁴, писани облик преношења поруке, изазивање одређених реакција (20). *Регулативна* правила, за разлику од правила прве групе, могу да варирају код различитих случајева преписке, али „су обавезна због устаљене традиције“. То су: социјалност, наизмјенично размјењивање, побуђивање примаоца на интеракцију, постојање за кореспонденте заједничких коефицијента, моделирање стварности. Ауторка у овоме поглављу објашњава смисао свакога од наведених правила у епистоларном дискурсу. Важно је истаћи да она своје дефиниције и објашњења илуструје примјерима различитих писама на украјинском и српском језику. Тако се читалац упознаје са начином функционисања поменутих правила у сваком од два језика и у различитим видовима епистоларија.

На први поглед би се могло учинити да посљедњем одјелку у овоме поглављу — Типологија епистоларних поджанрова — није мјесто овдје. Међутим, ауторка се за овакво распоређивање свјесно определијела и њена аргументација је сасвим убједљива. Она се одлучила за класификацију епистоларних поджанрова на основу примјене у њима регулативних правила: „Сваки од поджанрова, као засебан тип исте културно-комуникативне 'игре' претпоставља постојање одређеног степена реализације заједничких регулативних правила без чијег

пологији сврстали у међустилове због тога што епистоларне форме имају сви ФС (изузев, наравно РФС — разговорног — С. Т.)“ (стр. 116). Значи, епистоларне форме садрже књижевноумјетнички, научни, публицистички и административно-правни функционални стил. Ни М. Радовановић у својој *Социолингвистици* (Н. Сад, 1986), не посвећује посебну пажњу епистоларном дискурсу, мада се у неким приликама дотиче овога вида језичке дјелатности.

⁴ Комуникација путем преписке спада у вид *говорног догађаја* који заузима мање мјеста у комуникацији. М. Радовановић истиче да се говорни догађај најчешће остварује по образцу интеракције лицем у лице, гдје међу учесницима постоји „просторни и временски контакт“ (*Социолингвистика*, стр. 157).

задовољавања епистоларна интеракција не може бити успешна као таква. (...) Стога, ако маркирамо границе сваког од поджанрова помоћу степена реализације регулативних правила, моћи ћемо лако да пронађемо заједничку основу за њихову класификацију“ (76–77). Тако ауторка наводи посебне поджанрове у оквиру епистоларног дискурса: приватни интимни, приватни дистанцирани, пословни, дипломатски, отворени. Наравно, то не подразумејева постојање тврђих граница међу њима; она указује на извјесно преклапање међу тим поджанровима, што је у вези са степеном подударности начина кориштења регулативних правила (77). Ауторка, овдје, говори и о могућности издвајања и другачијих реализација тих правила, из чега могу проистећи и другачији епистоларни видови.

У наредним поглављима Љ. Поповић је анализирала епистоларни дискурс преко појединих његових карактеристичних елемената. При томе је посебну пажњу посветила анализи говорних чиновна у епистоларном дискурсу. Међу говорним чиновима она је детаљно описала реализацију говорних чиновна *експресива*, *директивна* и *репрезентативна*. Своја запажања о функционисању ових говорних чиновна ауторка је, као и у свим другим приликама, илустровала примјерима писама на украјинском и српском језику. Тако се читалац обавјештава о томе шта је карактеристика ових говорних чиновна у епистоларном дискурсу и, уз то, у чему се разликују српски и украјински епистоларни дискурс.

Резултате до којих је дошла Љ. Поповић је свела у *Закључку*. И из њега се види да је пред њом био велики посао, који је она, може се слободно рећи, успјешно обавила. О њеној компетенцији свједочи и списак литературе. У једном детаљу само ова вриједна књига је мањкава: није лекторисана.

Књига *Епистоларни дискурс украјинског и српског језика* Људмиле Поповић представља значајно дјело из више разлога. Као прво, то је добро урађена монографија о теми која код нас није била присутна у лингвистичким истраживањима⁵. Тако се може надати да она представља тек добар почетак истраживања у овој области⁶. Друго,

⁵ Може се то закључити и на основу овдје приложеног списка литературе у коме је мало српских аутора. Као велики изузетак може се узети рад С. Станојевића *Студије о српској дипломатици* (Глас САНУ CLVII, 1933), посвећен једном виду епистоларног дискурса, рад који ауторка истиче и на почетку своје монографије.

⁶ Ово дјело, настало на размеђу вијекова, усмјерава наш поглед на писмо какво је у српској култури, као и култури других цивилизованих народа, постојало вијековима. У вијеку који је наступио оно ће бити вјероватно значајно потиснуто новим писмом — електронском верзијом. Вријеме је, дакле, да „старо“ писмо почнемо проучавати.

поред теоретског нивоа, књига садржи и други ниво — контрастивно изучавање овог феномена у украјинском и српском језику. Украјински језик, као велики словенски језик, није досада заузео мјесто у нашој славистици, и контрастивним проучавањима, које би требало да има. Тако ово дјело представља собом знатан помак и у томе правцу. И на крају, што није могуће заобићи овом приликом — ова монографија треба да најави већа упирања истраживачких погледа на украјинистику у српској језичкој науци. По свему овоме, и по много чему још, дакле, ова монографија завређује пажњу читалаца *Јужнословенског филолога*.

Београд

Срејто Танасић